

JEZIKOVNA REALNOST V AVSTRIJI Z VIDIKA PRISELJENCEV IN ČEZMEJNIH DELAVCEV S SLOVENSKIM DRŽAVLJANSTVOM

Katarina TIBAUT¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Jezikovna realnost v Avstriji z vidika priseljencev in čezmejnih delavcev s slovenskim državljanstvom

Članek obravnava jezikovno realnost slovenskih državljanov v Avstriji, ki s prenosom svojega prebivališča ali delovnega mesta zaradi nemščine, njenih različic in drugih jezikov, ki se tam govorijo, vstopijo v jezikovno heterogen družbeni prostor. Namen raziskave je bil na eni strani ugotoviti, katere jezike in jezikovne zvrsti slovenski uporabljajo državljani v svojem (delovnem) vsakdanjiku v Avstriji, na drugi strani pa, ali med priseljenci in čezmejnimi delavci obstajajo statistično značilne razlike. Raziskava ponuja prvi sociolingvistični vpogled v še precej neraziskano temo.

KLJUČNE BESEDE: jezikovna praksa, priseljenci, čezmejni delavci, Avstrija, nemščina

ABSTRACT

The Linguistic Reality in Austria from the Perspective of International Migrants and Cross-Border Workers with Slovenian Citizenship

The article deals with the linguistic reality of Slovenian citizens in Austria who, by transferring their place of residence or place of work, enter a linguistically heterogeneous social space due to the official German language, its varieties, and other languages that are spoken there. The purpose of the research was to find out, on the one hand, which languages and linguistic genres Slovenian citizens use in their (working) daily life in Austria and, on the other hand, whether there are statistically significant differences between international migrants and cross-border workers. The study contributes a first sociolinguistic insight into a still largely unexplored topic.

KEYWORDS: language practice, international migrants, cross-border workers, Austria, German language

¹ mag. prof. nemščine kot tujega jezika in pedagogike, študentka doktorskega programa Germanistične študije; Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor; katarina.tibaut@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1507-223X>.

UVOD

Po podatkih statističnega urada Evropske unije Eurostat je v letu 2016 zaradi dela mejo z Avstrijo vsakodnevno prečkalo približno 14.600 oseb s slovenskim državljanstvom (Eurostat Statistik, 2015). Po poročanju medijev (npr. Al. Ma., 2021; Sobotainfo, 2021; Toplak, 2021) naj bi bilo število oseb, ki prečkajo mejo, bistveno višje, in sicer med 30.000 in 40.000.¹ Slovenski državljani, ki opravljajo poklicno dejavnost v Avstriji in prebivajo v Sloveniji, kamor se dnevno oz. najmanj enkrat tedensko vračajo, so v skladu z Uredbo Evropske gospodarske skupnosti št. 1408/71 (EGS, 1971) opredeljeni kot čezmejni delavci. Iz te definicije lahko razberemo časovno-prostorsko razsežnost, pri čemer je časovna razsežnost določena s konstantnostjo vožnje na delo, prostorska razsežnost pa z neposredno bližino sosednjih držav (Gabriel et al., 2014; Wille, 2012). Sosednji državi Slovenija in Avstrija tvorita tako imenovano regijo čezmejnih delavcev, pri čemer Slovenija čezmejnemu delavcu predstavlja njihov dom, Avstrija pa delovno območje. Na podlagi krožne strukture mobilnosti – Slovenija-Avstrija-Slovenija – se čezmejni delavci redno oz. najmanj enkrat na teden vračajo na izhodišče svojega gibanja (prim. Wille, 2019; Wille et al., 2012).

Medtem ko se čezmejni delavci vračajo v kraj bivališča, se priseljenci dolgotrajno preselijo v Avstrijo. Po zadnjih podatkih avstrijskega statističnega urada je leta 2020 v Avstriji živelo nekaj manj kot 21.500 oseb s slovenskim državljanstvom (Statistik Austria, 2020). Tako kot definicija čezmejnih delavcev se tudi definicija priseljencev opira na časovno-prostorski vidik (Brizić, 2007; Castles, 2000; Han, 2010; Treibel, 2011). S časovnega vidika lahko o migraciji govorimo takrat, ko posamezniki spremenijo prebivališče za obdobje najmanj treh mesecev. Če je sprememba prebivališča daljša od dvanajstih mesecev, že govorimo o dolgotrajni migraciji (Düvell, 2006). Prostorski vidik vključuje selitve, ki se osredotočajo na premagovanje določenih razdalj. Te razdalje so pogosto povezane s prehodom političnih meja. Strokovno-znanstvena literatura razlikuje med notranjimi in zunanjimi migracijami (Fassmann, 2012; Han, 2010). Medtem ko so notranje migracije razumljene kot menjave prebivališča znotraj nacionalnih teritorialnih enot, se zunanje migracije navezujejo na čezmejne selitve med vsaj dvema državama (Han, 2010); prebivališče osebe se tako premakne čez upravno oz. državno mejo (Treibel, 2007). Slednje se nanaša tudi na ciljno skupino prispevka, in sicer ko priseljenci spremenijo oz. premaknejo stalno prebivališče iz Slovenije v Avstrijo.

S prenosom njihovega prebivališča ali delovnega mesta se je torej za približno 60.000 ljudi s slovenskim državljanstvom spremenilo njihovo jezikovno okolje. Osrednja naloga prispevka je vpogled v prav to jezikovno realnost čezmejnih delavcev in priseljencev v Avstriji. Po eni strani želim ugotoviti, katere jezike in jezikovne zvrsti uporabljajo slovenski državljani v svojem (delovnem) vsakdanjiku v Avstriji,

1 Natančnejših podatkov o čezmejnem delu slovenskih državljanov v sosednji Avstriji ni na voljo.

po drugi strani pa, ali med ciljnim skupinama v rabi posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti obstajajo statistično značilne razlike. Posebno pozornost bom namenila uporabi slovenskega in nemškega jezika ter njunim narečnim različicam. Podatke bom pridobila z anketnim vprašalnikom (n = 507) in vodenimi intervjuji (n = 15). V analizo vključeni podatki ponujajo vpogled v še precej neraziskano temo.

TEORETIČNI OKVIR

Nemščina je edini uradni državni jezik Republike Avstrije, navaja prvi odstavek 8. člena avstrijske zvezne ustave iz leta 1920 (Bundes-Verfassungsgesetz, 2020).² Ne glede na enojezično normo pa je nemščina jezik različnih pojavnih oblik, tj. jezikovnih zvrsti (Löffler, 2010; Barbour & Stevenson, 1998). Jezikovne zvrsti so »funkcionalno ločeni, sestavni podsistemi celotnega jezikovnega sistema« (Dittmar & Schmidt-Regener, 2001: 521). Na regionalni ravni je njihova raba omejena na določene regije (Schuppenner, 2020). Zaradi bogate raznolikosti nemških jezikovnih zvrsti je med temi podsistemi težko razlikovati. Baßler in Spiekermann (2001) sta v ta namen razvila model, pri katerem se regionalne jezikovne zvrsti nahajajo med dvema skupinama: to sta standardni (oz. knjižni) jezik in narečje.

Baßlerjev in Spiekermannov model jezikovne različice ima obliko lijaka (Baßler in Spiekermann, 2001). Avtorja želita z njim opozoriti na različne stopnje diferenciacije jezikovnih zvrsti. Bolj je jezikovna zvrst diferencirana, manjši je njen komunikacijski razpon. Steinegger (1998) in Wiesinger (1985, 2010) menita, da je ta model mogoče prenesti na jezikovni položaj v Avstriji. Tako kot regionalne različice nemščine po modelu Baßlerja in Spiekermann (Baßler in Spiekermann, 2001) lahko tudi jezikovno stanje v Avstriji razdelimo na štiri ravni oz. štiristopenjsko poliglosijo: lokalna narečja, regionalne jezike, regionalne standardne jezike, ki ne vsebujejo izrazitih narečnih značilnosti, ter standardni jezik.

Na vrh je bila uvrščena jezikovna zvrst, ki je najmanj diferencirana: standardni jezik. To pomeni, da standardni jezik velja za različico z največ komunikacijskimi uporabniki (Baßler & Spiekermann, 2001; Spiekermann, 2010). Zaradi svoje kodifikacije v normativnih slovarjih ima standardni jezik najvišjo stopnjo zavezujoče moči za vse člane politično opredeljene komunikacijske skupnosti (Dittmar & Schmidt-Regener, 2001). Standardni nemški jezik se pojavlja v treh nacionalnih različicah: avstrijski nemščini, »nemški« nemščini in standardni jezikovni obliki švicarske nemščine. Ammon, Bickel in Lenz (Ammon et al., 2016) razlikujejo med standardnim jezikom pisanja in ustnih govornih dejanj, ki velja za popolnoma formalnega, in neformalno različico, ki se v nekaj značilnostih razlikuje od formalnega standardnega jezika.

2 Na podlagi Evropske listine regionalnih in manjšinskih jezikov (RIS, 2001) so v Avstriji zaščiteni tudi naslednji jeziki: slovenščina, hrvaščina, madžarščina, romščina, češčina in slovaščina.

Kljub svoji formalnosti pa standardni jezik predstavlja jezikovni konstrukt, ki ga v vsakdanjiku skorajda ne opazimo (Baßler & Spiekermann, 2001).

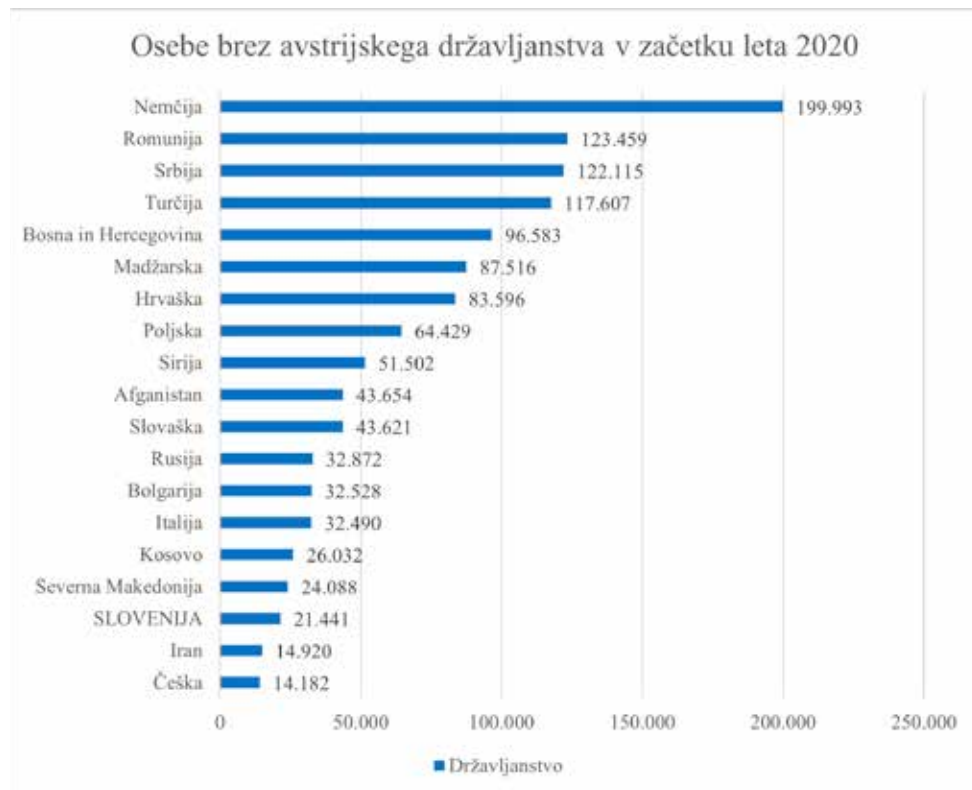
Najbolj diferencirana različica je narečje, kar pomeni, da imajo narečja le majhen sporazumevalni učinek. Zato je razumljivo, da so bila narečja postavljena na vrh lijaka. Baßler in Spiekermann (2001) to utemeljujeta s tem, da se zaradi fonoloških, oblikoslovnoskladenjskih in leksikalnih posebnosti narečja pojavljajo le na manjših geografskih območjih, npr. znotraj vasi. Po podatkih Rudolfa De Cillie in Jutte Ransmayr (De Cillia & Ransmayr, 2019) lokalna narečja uporabljajo izključno starejši vaščani v pogovorih med seboj in v pogovorih z mlajšimi družinskimi člani.

Med obema poloma – standardnim jezikom in narečjem – so tudi skupine jezikovnih različic z vmesnim komunikacijskim območjem: regionalni standardni jeziki in regionalni jeziki. Po eni strani se regionalni standardni jeziki uporabljajo v formalnih okoliščinah in tako izpolnjujejo pomembno merilo standardnega jezika. Po drugi strani pa imajo jezikovne značilnosti, ki so večinoma narečnega izvora in posledično niso kodificirane (Baßler & Spiekermann, 2001). Regionalni jeziki so opredeljeni kot različica med standardnim jezikom in narečjem; kažejo namreč jasne regionalne jezikovne značilnosti, vendar brez specifičnih dialektov (Löffler, 2010; Steinegger, 1998). De Cillia in Ransmayr (2019) menita, da je intenziteta narečnih vplivov na regionalne jezike odvisna od regionalnih in družbenih dejavnikov. Njihova raba je značilna zlasti za zasebne okoliščine (Ammon et al., 2016), kamor spada tudi komunikacija na delovnem mestu (Löffler, 2010).

Kljub regionalni raznolikosti nemških jezikovnih zvrsti bom v okviru empiričnega dela razlikovala izključno med standardnim (oz. knjižnim) jezikom in narečjem; po eni strani zaradi ciljne skupine (laiki), po drugi strani pa zaradi večje preglednosti pri analizi rezultatov. V sestavnem delu tega prispevka se bom prav tako osredotočila le na tako imenovano diatopično variacijo, ki se nanaša na jezikovno raznolikost v geografskem prostoru. Omeniti je treba, da nemški jezik ni omejen samo na prostorske ali regionalne različice, temveč obstaja v različnih pojavnih oblikah. Poleg diatopične razsežnosti običajno razlikujemo tudi med diastratično (npr. sleng, strokovni jezik, žargon), diafazno oz. diasituativno (formalnost, slog in register) in diahrono (jezikovni razvoj, spremembe in pojavi skozi čas) variacijo (Coseriu, 1988; Löffler, 2005; Nabrings, 1981; Schuppener, 2020; Sinner, 2014).

Poleg zvrsti nemškega jezika jezikovno stvarnost v Avstriji oblikujejo tudi priznani manjšinski jeziki in (tuji) jeziki, ki so se socializirali kot posledica transnacionalnih migracijskih gibanj. Na podlagi zadnje statistične raziskave odraslih v obdobju 2011–2012 (Statistik Austria, 2013) je treba opozoriti na to, da za skoraj 16 odstotkov ljudi, ki živijo v Avstriji, nemščina ne predstavlja prvega jezika. Zaradi vse pogostejših migracijskih tokov je mogoče domnevati, da se je delež ljudi, katerih prvi jezik ni nemščina, še povečal. Sestavni del jezikovnega vsakdanjika priseljencev in čezmejnih delavcev tako niso le nemške jezikovne zvrsti, ampak tudi jeziki migracijske družbe. V zvezi s tem se poraja naslednje pomembno vprašanje: Kateri (tuji) jeziki (in posledično tudi jezikovne zvrsti) se najpogosteje pojavljajo v Avstriji? Da bi

dobila odgovor na to vprašanje, sem uporabila podatke avstrijskega Zveznega statističnega inštituta, ki deli migracijsko družbo glede na njeno državljanstvo. Ker prvi (oz. drugi jezik) priseljencev v večini primerov korelira z uradnim jezikom (oz. enim izmed uradnih jezikov) države, katere državljani so, lahko karakteristiko državljanstva uporabim za preučevanje (tuje)jezikovne realnosti v Avstriji. V Grafikonu 1 je podan pregled največjih v Avstriji živečih skupin ljudi, ki nimajo avstrijskega državljanstva.

Grafikon 1: Največje v Avstriji živeče skupine ljudi, ki nimajo avstrijskega državljanstva (vir: Statistik Austria, 2020).

Grafikon prikazuje, da v Avstriji živijo ljudje iz različnih držav. Največja skupina priseljencev, ki živi v Avstriji – skoraj 200.000 – ima nemško državljanstvo. Domnevam torej lahko, da se v Avstriji ne uporabljajo le različice avstrijskega narečja, temveč tudi regionalne jezikovne zvrsti »nemške« nemščine. Nemški državljani pa predstavljajo le del celotnega priseljenega prebivalstva. Več kot 1,2 milijona prebivalcev Avstrije, kar je približno 14,5 odstotka celotnega prebivalstva, prihaja namreč iz držav, v katerih nemščina ni uradni jezik (Statistik Austria, 2020).

Več kot 370.000 priseljencev prihaja iz nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, tj. Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Srbije, danes Severne Makedonije, Črne Gore in Slovenije (Statistik Austria, 2020). Zato lahko vsakdanje

jezikovno življenje v Avstriji določajo tudi jeziki, kot so srbsščina, bosanščina, hrvaščina, slovenščina, makedonščina in albanščina. Veliko število priseljencev je povezano z zgodovinskimi dogodki, kot so zaposlovanje delovne sile³ v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja in postjugoslovanske vojne s posledičnimi begi v tujino. Med državami, iz katerih je bilo rekrutiranih največ delavcev, je bila poleg Jugoslavije tudi Turčija. To je eden izmed razlogov za to, da v Avstriji živi več kot 117.000 oseb s turškim državljanstvom (Statistik Austria, 2020). V skladu s tem je mogoče tudi turščino razumeti kot jezik, ki je uporabljan v vsakdanjem življenju v Avstriji. Zatočišče v Avstriji si je poiskalo približno tudi 169.000 ljudi iz Sirije, Afganistana, Irana, Ruske federacije, Kosova in drugih držav (Statistik Austria, 2020). Jezikovna praksa v Avstriji je lahko posledično zaznamovana tudi z rabo arabščine, kurdščine, farsija, darija, paštunščine, ruščine idr.

Veliko število oseb – 199.250 – se je v Avstrijo priselilo iz sosednjih držav (Statistik Austria, 2020). To pomeni, da so v vsakdanjih jezikovnih primerih poleg slovenščine govornice tudi madžarščina, slovaščina, italijanščina in češčina. Pojavnost teh jezikov je bila ugotovljena tudi v študiji, ki jo je leta 2015 izvedel Avstrijski zavod za zaposlovanje (AMS, 2016). Kot kažejo rezultati te študije, je imelo kar 712.158 (približno 12 odstotkov) zaposlenih oseb drugo državljanstvo kot avstrijsko. Vendar pa večina teh oseb ni imela prijavljenega stalnega prebivališča v Avstriji, kar pomeni, da gre za čezmejne delavce. Madžarski, slovaški, slovenski in češki državljani predstavljajo skoraj 70 odstotkov vseh aktivno zaposlenih oseb, ki delajo v Avstriji in prebivajo v tujini (AMS, 2016). Migracije v Avstrijo se povečujejo tudi iz drugih evropskih držav. Tako se je v zadnjih desetih letih iz Romunije, Poljske in Bolgarije v Avstrijo izselilo skoraj 220.500 ljudi (Statistik Austria, 2020). Jezikovno realnost v Avstriji torej lahko zaznamujejo tudi jeziki, kot so romunščina, poljščina in bolgarščina.

Glede na statistične podatke je družbo v Avstriji mogoče opisati kot družbo »super raznolikosti«. Vertovec (2006: 5) je skoval izraz »superdiverziteta«, ki ga je opredelil tako: »Superdiverziteta je [...] stanje [...], ki ga odlikuje dinamika medsebojnega delovanja spremenljivk med [...] priseljenci, ki imajo več izvorov, so transnacionalno povezani, družbenoekonomsko diferencirani in pravno razslojeni [...]«. To pomeni, da se (jezikovna) heterogenost okoliščin prihoda pomnoži z migracijskimi gibanji (Vertovec, 2009). Kljub naraščajočemu številu jezikov na majhnem prostoru ostaja večjezična realnost v smislu soobstoja enega ali več glavnih jezikov sporazumevanja in številnih drugih jezikov sporazumevanja manjših skupnosti v družbi bolj ali manj neopažena (Gogolin, 2010). Ingrid Gogolin (2010: 536) v povezavi s tem opozarja, da je enojezičnost naroda in ljudi, ki v njem živijo, interpretirana kot *natürlicher Normalfall* (običajen naraven primer), kar pomeni, da je namesto večjezičnosti predpostavljen enojezični habitus nacionalne družbe.

3 V pogovornem jeziku so bili rekrutirane delavci poimenovani tudi »gastarbajterji«.

METODOLOŠKI POSTOPEK

Empirični del raziskave gradi na deskriptivni in kavzalno-neeksperimentalni metodi empiričnega raziskovanja. Podatke sem zbirala z anketnimi vprašalniki, ki sem jih analizirala kvantitativno, in z vodenimi intervjuji, ki sem jih analizirala kvalitativno.

Zbrane podatke iz anketnega vprašalnika sem pridobila tako s spletnim anketiranjem kot z obliko papir-svinčnik. Odločitev za izvedbo ankete v elektronski obliki je po eni strani posledica tehničnih prednosti programiranja in statističnega vrednotenja (prim. Riemer, 2016), po drugi strani pa je spletna različica vprašalnika olajšala dostop do preučevane ciljne skupine. Da bi preprečila nizko stopnjo odzivnosti, ki velja za najbolj jasno pomanjkljivost spletnega vprašalnika v primerjavi z drugimi načini anketiranja (Maurer & Jandura, 2009), sem uporabila tudi klasično različico vprašalnika. Podatke sem zbirala v drugi polovici leta 2020. V analizo so bili vključeni samo tisti anketni vprašalniki, ki niso bili prekinjeni oz. ki so bili v celoti izpolnjeni. Pridobila sem odgovore 507 oseb. Sodelovalo je 254 priseljencev in 253 čezmejnih delavcev, kar pomeni, da je razmerje med ciljnim skupinama skoraj uravnoteženo. Anketni vprašalnik je izpolnilo več žensk (77,1 odstotkov) kot moških (22,9 odstotkov). Največ anketirancev (55,4 odstotkov) je bilo starih med 30 in 50 let. Osebe, stare 30 let ali manj, predstavljajo približno 35 odstotkov anketirancev. Približno desetina anketiranih oseb je bilo starih 50 let ali več. Večina udeležencev (62,3 odstotkov) je pridobila visokošolsko izobrazbo, srednješolsko izobraževanje pa je zaključilo 35,3 odstotkov udeležencev. 2,4 odstotkov odstotka vprašanih oseb ima osnovnošolsko izobrazbo. 54,2 odstotkov anketirancev stanuje in/ali dela v Avstriji pet let ali manj, 35,9 odstotkov med pet in deset let, 9,9 odstotkov pa več kot deset let. Več kot polovica (51,1 odstotkov) anketirancev stanuje in/ali dela na Štajerskem, približno petina (20,1 odstotkov) na Dunaju, 16 odstotkov na Koroškem, 12,9 odstotkov pa v ostalih regijah (Gradiščanska, Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Salzburg in Tirolska).

Maja 2021 je bilo opravljenih petnajst intervjujev, ki so bili izvedeni kot vodeni intervjuji. Za slednje je značilen določen način vodenja pogovora: komunikacija je strukturirana s pomočjo pripravljenega vodnika, ki ga zaznamujejo odprta vprašanja. Čeprav vodeni intervjuji potekajo po določeni »tematski poti«, pa ta vodnik pri komuniciranju ni sam sebi namen, temveč predstavlja okvir za strukturiranje postopka intervjuja, s katerim je mogoče ciljno zbrati subjektivne poglede intervjuvancev (Kruse, 2015; Niebert & Gropengießer, 2014; Schmidt, 2018). Da bi preprečila nastanek neenakomernega vzorca, sem predpostavila, da sta bili tudi v kvalitativnem delu raziskave ciljni skupini enakovredno obravnavani. Od petnajstih intervjuvancev jih je bilo sedem priseljencev in osem čezmejnih delavcev. Povprečna starost oseb v vzorcu je 40,1 let. Sodelovalo je devet žensk in šest moških. Trinajst intervjuvancev stanuje in/ali dela na Štajerskem, dva pa na Dunaju. Sodelujoči intervjuvanci v povprečju stanujejo in/ali delajo v Avstriji osem let. Vsi intervjuji so bili zvočno posneti in dobesedno transkribirani (preneseni v pisno obliko).

Pridobljene podatke iz anketnega vprašalnika sem statistično obdelala s statističnim programskim paketom SPSS na nivoju deskriptivne in inferenčne statistike. Pridobljene podatke iz vodenih intervjujev sem obdelala s kvalitativno vsebinsko analizo po Kuckartzu (Kuckartz, 2014). Za preprostejšo analizo sem uporabila programsko opremo MAXQDA 16.

REZULTATI IN DISKUSIJA

Sodeč po teoretičnih izsledkih je jezikovno stanje v Avstriji izjemno diferencirano. Kot sem že omenila, se bom posledično osredotočila le na diatopične variacije posameznih jezikov. V okviru tega prispevka so to jezikovne zvrsti nemščine, tj. jezika (delovnega) okolja ciljne skupine, in slovenščine, tj. prvega (oz. drugega) jezika ciljne skupine. Prav tako bom izključno razlikovala med standardnim (oz. knjižnim) jezikom in narečjem – ne samo zaradi lažje analize pridobljenih podatkov, ampak tudi zaradi ciljne skupine, ki jo sestavljajo večinoma laiki na obravnavanem raziskovalnem področju.

Da bi lahko odgovorila na raziskovalno vprašanje, katere jezike in jezikovne zvrsti uporabljajo slovenski državljani v svojem (delovnem) vsakdanjiku v Avstriji, sem se najprej osredotočila na njihovo znanje nemških jezikovnih zvrsti. Znanje standardne nemščine so anketiranci lahko subjektivno ocenili na petstopenjski ocenjevalni lestvici.⁴ Anketiranci so ocenjevali svoje znanje glede na naslednje jezikovne kompetence: slušno razumevanje, bralno razumevanje, pisno izražanje in govorna produkcija.

Subjektivne ocene so za vse štiri jezikovne kompetence med 3 in 4, kar pomeni, da anketirane osebe svoje znanje standardne nemščine ocenjujejo kot dobro oz. zelo dobro. Razlog za visoko ocenjeno znanje standardne nemščine najverjetneje izhaja iz tega, da se je skoraj polovica vprašanih anketirancev (46,7 odstotkov) v osnovni in/ali srednji šoli v Sloveniji učila nemščino kot bodisi prvi, drugi ali fakultativni jezik. V povprečju so se anketirane osebe formalno učile nemščino kot tuji jezik 6,6 let. Približno desetina anketirancev (8,7 odstotkov) je nemški jezik tudi študirala. V sestavnem delu kvalitativne študije intervjuvane osebe o tem tudi poročajo.

Celo osnovno šolo [...] sem hodila na [...] fakultativne tečaje (I1⁵).

[S]em [...] študirala germanistiko v Ljubljani (I5).

4 Ključ: 1 = sploh ne obvladam, 2 = slabše obvladam (osnovna raven: A1–A2), 3 = dobro obvladam (srednja raven: A2–B1), 4 = tekoče obvladam (višja raven: B1–B2), 5 = obvladam na nivoju prvega jezika.

5 I = raziskovalna metoda (intervju), 1 = število intervjuja (od 1 do 15).

V osnovni [šoli] sem se začela v 4. razredu učiti nemščino [...] do 8. razreda. Potem pa sem še hodila na srednjo šolo tri leta pa tudi tam sem se učila nemščino (I6).

[F]ormalno sem se [...] začela učiti šele v gimnaziji, se pravi, nekje 14 let sem bila stara (I13).

Nekateri anketiranci so poročali, da so se z nemščino srečali že pred začetkom šolanja, kar zaradi geografske, zgodovinske in morda tudi družinske bližine z Avstrijo ali z ljudmi, ki živijo v Avstriji, ni presenetljivo. Intervjuvana oseba št. 5 na primer opisuje okoliščine neposrednega sorodstva: »Nemščino sem se naučila kot otrok. Pravzaprav sem prej govorila nemško kot slovensko, ker sem preživela del otroštva pri stari mami v Avstriji. To je bilo predšolsko obdobje.« Zaradi stikov z babico, ki je živela v Avstriji, je lahko že pred začetkom šolanja pridobila ustrezne kompetence.

Večina intervjuvanih oseb, ki so že zelo zgodaj usvojile znanje nemščine, so bili tako imenovani *Fernsehkinder* (gl. Feldmann, 2013). Kot pravi Lipavic Oštir (2018), so prebivalci obmejnega območja pogosto lahko sprejemali le avstrijske in nemške televizijske programe. Predvsem otroci so običajno celo raje spremljali avstrijske oz. nemške televizijske programe kot slovenske, tudi če so bile na slednjih ob istem času na razpolago vsebine za otroke (Kralj & Kacjan, 2019). Kot posledica tega so bili lahko otroci že v predšolskem obdobju sposobni razumeti in aktivno uporabljati nemščino do določene ravni znanja (gl. Holler & Reiter, 2010; Kirsch & Speck-Hamdan, 2007). Ta pojav se kaže v naslednjih izjavah nekaterih intervjuvanih oseb.

Največ [...] sem se naučila preko televizije, ker smo kot otroci radi gledali risanke in smo imeli satelit in smo vsako popoldne gledali televizijo (I4).

[M]islím, da sem se nemščino naučila iz televizije. [K]o sem prišla v šolo, pa smo imeli prvič nemščino, sem jaz že nemščino znala. [...] Mislim, da je bila to televizija, ker smo [...] doma gledali dosti nemških programov pa tudi nemške risanke (I9).

Naučil sem se preko gledanja televizije, predvsem gledanja risank. To je bil prvi stik z nemškim jezikom (I11).

V naslednji fazi nas je zanimalo, ali obstajajo razlike v oceni znanja med priseljenci in čezmejnimi delavci.

Med priseljenci in čezmejnimi delavci obstajajo pri vseh jezikovnih kompetencah statistično značilne razlike.⁶ Priseljenci ocenjujejo svoje znanje standardne nemščine višje kot čezmejni delavci. Ta podatek po eni strani najverjetneje korelira s tem, da anketirani priseljenci v Avstriji živijo značilno dlje časa, kot se anketirani čezmejni

6 Mann-Whitneyev preizkus: $U = 26047.500$, $p < .001$ (slušno razumevanje); $U = 23271.500$, $p < .001$ (bralno razumevanje); $U = 22467.000$, $p < .001$ (pisno izražanje); $U = 25413.500$, $p < .001$ (govorna produkcija).

delavci vozijo tja na delo.⁷ Po drugi strani pa je ta podatek po vsej verjetnosti povezan s pridobljeno izobrazbo anketirancev, kajti izobrazba anketiranih priseljencev je značilno višja kot izobrazba anketiranih čezmejnih delavcev.⁸ Zaradi tega lahko trdim, da priseljenci v primerjavi s čezmejnimi delavci nemščine ne dojemajo toliko kot delovni jezik, temveč bolj kot drugi jezik oz. jezik okolja.

Skupaj z znanjem standardne nemščine je bilo preverjeno tudi znanje avstrijskih narečnih različic. Gre za različna narečja glede na regijo v Avstriji, v kateri živijo in/ali delajo anketirane osebe. Slednje so lahko svoje znanje narečja ocenjevale s štiristopenjsko ocenjevalno lestvico, in sicer izključno na ravni slušnega razumevanja in govorne produkcije.⁹

V primerjavi s povprečno oceno znanja standardne nemščine ocenjujejo anketirane osebe znanje avstrijskih narečnih različic nekoliko slabše. Ocena slušnega razumevanja in govorne produkcije se giblje med 2 in 3, tj. med slabšim in dobrim znanjem. Zakaj nastajajo take razlike, nazorno ponazarjajo nekateri intervjuvanci:

[D]rugačno kot smo ga mi navajeni iz šole. [...] V šoli se učiš [...] *Hochdeutsch* [...] (I1).

V bistvu je bil nezavedno precejšnji šok. Ker [...] je bilo tu ogromno močnih dialektov [...] in [...] mi je pobralo malo voljo do nemščine. In tudi moja prva naloga je bila poklicati v pisarno [...] in gospa na drugi strani mi je trikrat odgovorila, jaz pa sem jo trikrat vprašal, če lahko še enkrat pove, ker je govorila v meni popolnoma nerazumljivi nemščini. [...] Je rekla, no, potem bom pa govorila v *Hochdeutsch* (I5).

Podobno kot intervjuvana oseba št. 5 tudi Barbour in Stevenson (1998: 2) ter Elspass (2007: 35) pišejo o tako imenovanem »jezikovnem šoku«, ko posamezniki – ne glede na njihovo znanje nemščine – pridejo v stik z jezikom zunaj formalnega okolja. To naj bi bila posledica idealizacije standardne različice pri pouku nemščine kot tujega jezika, zaradi česar pluricentrična jezikovna realnost v Avstriji ni (dovolj) ozaveščana, kot opozarjajo Berend in Knipf-Komlósi (2006), Durrell (2004) in Hägi (2015). Poleg tega se zaradi večje komunikacijske količine v sestavnem delu pouka nemščine kot tujega jezika v Sloveniji idealizira standardna različica »nemške« nemščine. Posledično se avstrijska nemščina pogosto ne dojema kot enakovredna standardna različica, temveč kot jezikovna zvrst pod standardom (Hägi, 2007; Hägi, 2015; Ransmayr, 2005; Schmidlin, 2011).

Posledica pomanjkljive ali nezadostne priprave na pluricentrično jezikovno stvarnost v Avstriji je, da priseljenci in čezmejni delavci znanje o različnih jezikovnih zvrsteh nemškega jezika pridobivajo šele v sami državi. Izjema bi bili lahko

7 Chi-Quadrat preizkus: $\chi^2 = 27.030$, $p < .001$.

8 Chi-Quadrat preizkus: $\chi^2 = 12.216$, $p = .002$.

9 Ključ: 1 = sploh ne obvladam, 2 = slabše obvladam (osnovna raven: A1–A2), 3 = dobro obvladam (srednja raven: A2–B1), 4 = tekoče obvladam (višja raven: B1–B2).

sicer priseljenci in čezmejni delavci, ki so že v Sloveniji redno spremljali avstrijske televizijske programe. Za interno produkcijo avstrijskih televizijskih programov je namreč značilna raba več jezikovnih zvrsti. Medtem ko vsi informativni programi (novice, dokumentarni filmi itd.) potekajo v standardnem avstrijskem jeziku, pa zabavni programi uporabljajo tudi narečje ali regionalni jezik. Vseeno je treba ponovno poudariti, da precejšen del programov na avstrijskih televizijskih kanalih predstavljajo v Nemčiji sinhronizirane serije in filmi (Kaiser, 2006). Zato je mogoče domnevati, da spremljanje avstrijskih televizijskih programov ne vpliva nujno na poznavanje različnih jezikovnih zvrsti.

Tudi v tem sestavnem delu sem želela preveriti, ali se pojavljajo statistično značilne razlike med priseljenci in čezmejnimi delavci. Pri oceni znanja avstrijskih narečnih različic prav tako prihaja do statistično značilnih razlik.¹⁰ Medtem ko priseljenci značilno višje ocenjujejo svoje slušno razumevanje, čezmejni delavci značilno višje ocenjujejo svojo govorno rabo. Kako to pojasniti? Menim, da priseljenci slušno razumevanje ocenjujejo višje zato, ker so v stiku z jezikom deležni tudi izven svojega delovnega okolja. Dejstvo, da čezmejni delavci višje ocenjujejo govorno produkcijo, pa bi razložila s tem, da značilno več priseljencev živi na Dunaju.¹¹ Menim namreč, da je zlasti Dunaj kot glavno mesto Avstrije večkulturen in posledično toleranten do drugih jezikov in jezikovnih zvrsti. Prav to med drugim potrjuje tudi uradna spletna stran mesta Dunaj, ki ni dostopna samo v nemškem, ampak tudi v angleškem, bosansko-hrvaško-srbskem in turškem jeziku.¹²

V okviru kvalitativne študije je vidno predvsem to, da priseljenci in čezmejni delavci sčasoma avtomatizirajo določene besede in fraze ter njihovo izgovorjavo. Kako avtomatizirano to poteka, prikazuje na primer odlomek iz intervjuja št. 7: »Samo sproti usvajaš tudi [...] dialekt. [...] Včasih že sam poveš kako dialektalno [...] besedo [...]. [...] Na primer, če rečeš, da gremo domov, *gemma Heim* [...], ne rečejo *gemma nach Hause*.« Intervjuvanec sicer opisuje spremembo besede »dom«, tj. iz *Haus* v *Heim*, ne spremeni pa besedne zveze »(mi) gremo«, tj. namesto standardne oblike *wir gehen* uporabi avstrijsko različico *gemma*. Lahko bi torej trdili, da so nekatere oblike izražanja že ponotranjene.

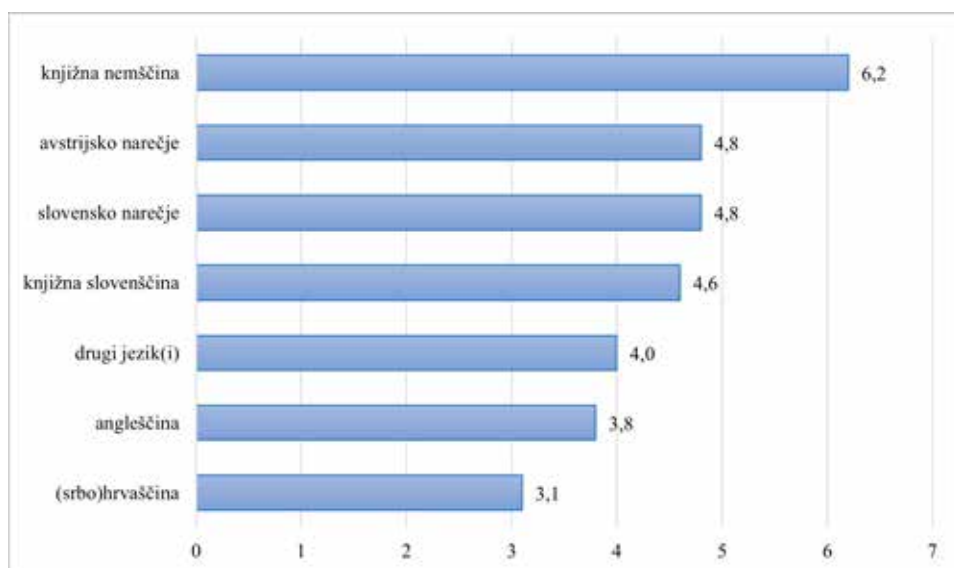
V nadaljevanju sem se osredotočila na rabo posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti. Pogostost rabe posameznega jezika oz. jezikovne zvrsti sem ugotavljala s sedemstopenjsko Likertovo lestvico.¹³

10 Mann-Whitneyev preizkus: $U = 28700.500$, $p = .016$ (slušno razumevanje); $U = 28645.500$, $p = .023$ (govorna produkcija).

11 Chi-Quadrat preizkus: $\chi^2 = 88.514$, $p < .001$.

12 Vir: <https://www.wien.gv.at>.

13 Ključ: 1 = nikoli, 2 = skoraj nikoli (nekajkrat na leto ali manj), 3 = redko (enkrat na mesec ali manj), 4 = včasih (nekajkrat na mesec), 5 = pogosto (enkrat na teden), 6 = zelo pogosto (nekajkrat na teden), 7 = vedno (vsak dan).

Grafikon 2: Pogostost rabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti anketiranih oseb.

Najpogosteje uporabljen jezik oz. jezikovna zvrst je standardna nemščina, ki jo anketirane osebe uporabljajo večkrat na teden. Sledijo avstrijske in slovenske narečne različice ter standardna slovenščina, ki se prav tako govorijo pogosto; približno enkrat na teden. Angleščina ter jeziki, kot so portugalsščina, španščina, francoščina, italijanščina in ruščina, so uporabljani nekajkrat na mesec. Bosanski, hrvaški in/ali srbski jezik pa so uporabljani precej redko, tj. enkrat na mesec ali manj.

Ker so anketirane osebe svoje znanje standardne nemščine ocenile višje kot znanje avstrijskega narečja, in tudi zato, ker se je večina sodelujočih v raziskavi v Sloveniji formalno učila nemščino kot tuji jezik, ni presenetljivo, da anketiranci pogosteje uporabljajo standardno nemščino kot avstrijske dialekte. Prav to kažejo tudi izbrani odlomki iz opravljenih intervjujev, v katerih anketirane osebe poročajo o tem, da je bil njihov prvi stik z nemškim jezikom standardna nemščina, s katero se posledično tudi bolj identificirajo.

[J]az ravno ne govorim dialektja v nemščini, vztrajam pri *Standarddeutsch*. [...] Ker se v *Standarddeutsch* počutim domače. Ker se mi zdi, če bi poskušala govoriti *Steirisch*, bi izpadlo skoraj tako, da se norca delam iz Avstrijcev. S tem mislim, da ne bi bilo tako pristno (I13).

Dialektja ne uporabljam, ker se mi ne zdi pristno za mene to. [...] To je v bistvu [...] njihov materni jezik in jaz nimam neke identifikacije s tem jezikom. Jaz imam prej identifikacijo s standardno nemščino. [...] Moj prvi stik je bil s standardno nemščino. Zato se jaz bolj identificiram s tisto nemščino. Če bi se [...] naučil prvo dialekt, bi bil

to moj neki prvi [...] identifikacijski jezik. [...] Zaradi tega [...] bi bilo preveč umetno, če bi jaz zdaj začel govoriti dialekt (I11).

Nemščina je jezik (delovnega) okolja, zato ni presenetljivo, da je pogosto v rabi prav ta jezik oz. te jezikovne zvrsti. Zanimivo je, da ni nič manjša niti raba slovenščine in slovenskih narečij, a po drugi strani to ne preseneča, saj je za 96 odstotkov anketiranih oseb slovenščina prvi jezik. Intervjuvane osebe na primer poročajo, da standardno slovenščino in slovenska narečja uporabljajo tako v zasebnem kot delovnem okolju. Medtem ko priseljenci govorijo slovenščino bolj ali manj v zasebnem okolju, jo čezmejni delavci večinoma uporabljajo v delovnem okolju.

Če smo za sebe, se pogovarjamo prleško. Če se ne spomnimo prave besede [...] govorimo malo mišmaš [...] Pozabimo pa na knjižno slovenščino (I4).

V raznih [...] dejavnostih [...] se družimo predvsem Slovenci. [...] Večina prijateljev je Slovencev (I15).

[V] naši hali, na naši liniji smo trije Slovenci pa en Avstrijec. [...] Tri četrt delovnega časa se pogovarjamo slovensko na delovnem mestu (I7).

Če analiziramo izjavo intervjuvane osebe št. 4, lahko opazimo, da intervjuvanka namiguje na to, da priseljenci »pozabljajo« na standardno slovenščino. Ta pojav se implicira tudi pri naslednji intervjuvani osebi, ki živi v Avstriji: »[Z]animivo, da se je moje znanje slovenskega knjižnega pogovornega jezika na Dunaju precej poslabšalo. [...] Ne delam več v nekih javnih slovenskih zadevah, kjer bi moral paziti na jezik« (I15).

Ali in v kolikšnem obsegu lahko priseljenci in čezmejni delavci v delovnem okolju govorijo slovenščino ali slovenska narečja, je bolj ali manj odvisno tudi od samega dela in neposredno tudi od tega, ali je prvi jezik sodelavcev slovenščina.

Ni nobenega Slovenca. Tam ni nobenega zaposlenega Slovenca ali pa nekega drugega tujca. Samo Avstrijci (I2).

V službi [govorim] izključno nemščino (I13).

[N]ahajam [se] v [...] mednarodnem okolju, kjer [...] nemščina ni nekako primarni delovni jezik. [...] Uporabljam večinoma angleščino. [...] Nemščina je predvsem izven službenih obveznosti (I15).

Kot *lingua franca* ima tudi angleščina pomembno vlogo. Po eni strani zaradi tega, ker anketirane osebe nimajo znanja nemščine na zahtevanem nivoju, po drugi strani pa zato, ker sodelavci nimajo dovolj znanja nemščine.

Imam par staršev, ki ne razumejo nemško, se pogovarjam angleško (I1).

Po navadi je tako, da vsaj ena oseba ne obvlada nemščine in potem se za skupno dobro pogovarjamo v angleščini (I3).

[P]ri delu [...], raziskovanje [...], tam je bolj angleščina. Pa tudi kakšni sestanki so včasih [...] v angleščini. [...] Kongresi so v angleščini, vse predstavitve so v angleščini, tudi predmete znotraj [...] študija smo imeli delno v angleščini. Nekaj smo jih imeli v nemščini [...], če so bili vsi študenti [...] razumeli nemško. Ko pa je bil recimo kak tujec, potem pa je bilo v angleščini (I9).

Kljub temu, da veliko priseljencev prihaja iz držav, ki so nastale na območju nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije (gl. Grafikon 1), pa anketirane osebe le redko uporabljajo (srbo)hrvaščino. Domnevamo, da raba tega jezika korelira predvsem z nivojem znanja (srbo)hrvaščine. Kot kažejo naslednji odlomki, (srbo)hrvaščino govorijo predvsem tisti intervjuvanci, ki imajo dovolj visoke jezikovne kompetence za uspešno komunikacijo. Tisti intervjuvanci, ki poročajo, da jim za uspešno komunikacijo primanjkuje dovoljšnjih kompetenc (srbo)hrvaščine, raje govorijo drug (skupni) jezik.

[P]oskušaš, če se le da z njimi, še posebej s tistimi, ki so slabši. Tako da srbohrvaško dosti [...] (I8).

Jaz nisem dobra v teh južnih jezikih. Mislim, zelo smešno izpadem, če govorim kakšno hrvaščino ali pa kaj. Potem pa raje kar govorim po nemško [...] (I3).

Hrvatica bi se zelo rada z mano hrvaško pogovarjala. Samo jaz ne vem ravno hrvaško [...] (I10).

Čeprav redko, pa anketirane osebe prihajajo tudi v stik z drugimi jeziki in posledično tudi kulturami.

Cela skupina prihaja iz Afganistana, Sirije, [...] Azerbajdžan. [...] Tudi Somalija, Rusija, [...] Irak, Iran, [...] Eritreja (I4).

Iz Romunije jih je dosti (I7).

[E]nega imamo [...] iz Sirije. [...] Dve [...] Romunki. [...] Imamo še eno [...], je Hrvatica. Ena je Rusinja pa par imamo Bosancev (I10).

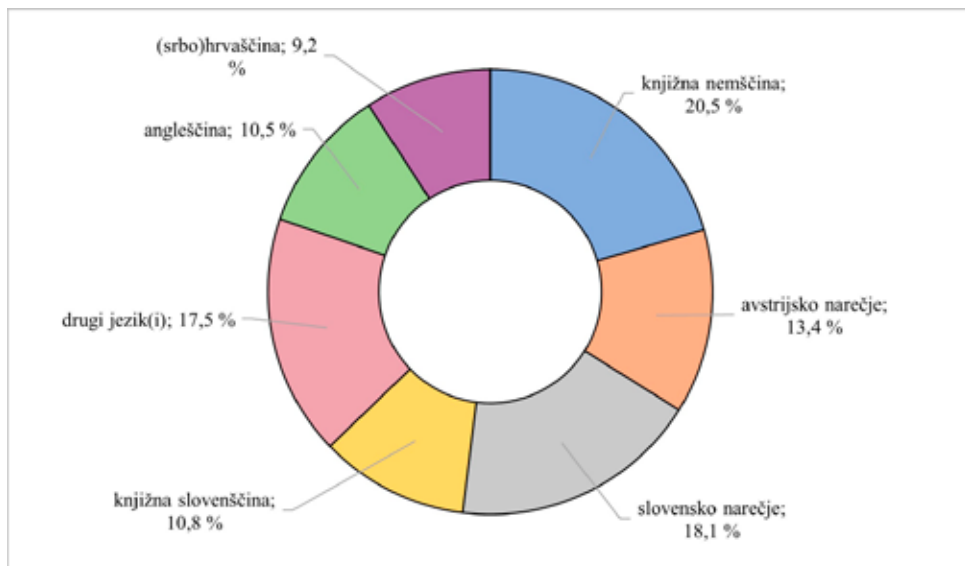
Ker sem [...] v mednarodni organizaciji zaposlen, zato imam večinoma tujce. [...] Poleg Avstrijcev so tu Angleži, [...] Španci, Francozi (I15).

Statistično značilne razlike med priseljenci in čezmejnimi delavci se pojavljajo pri rabi naslednjih jezikov in jezikovnih zvrsti: knjižna oz. standardna nemščina, avstrijske narečne različice, slovenske narečne različice in angleščina.¹⁴ Medtem ko priseljenci v vsakdanjem življenju v Avstriji pogosteje uporabljajo standardno nemščino in angleščino, čezmejnimi delavci pogosteje uporabljajo avstrijske in slovenske narečne različice. Ta rezultat se deloma ujema z že omenjenimi rezultati. Priseljenci so na primer višje ocenili svoje znanje standardne nemščine, čezmejni delavci pa višje ocenjujejo svojo govorno produkcijo avstrijskih narečij. Zanimiv je podatek, da čezmejni delavci značilno višje uporabljajo svoje slovensko narečje, saj – kot kažejo rezultati kvalitativne študije – tudi priseljenci večkrat uporabljajo slovensko narečje kot standardno slovenščino. Ta rezultat si lahko razlagamo tako, da priseljenci v živijo Avstriji, zaradi česar je raba nemščine nekako izpodrinila rabo slovenščine. Na slednje opozarja tudi izbrani podatek iz intervjuja št. 13: »Na začetku se mi je pogosto zgodilo, če sem, recimo, na hitro hotela odgovoriti nekaj, da je najprej prišla slovenska beseda. [...] Zdaj [...] že skoraj avtomatsko odgovarjam v nemščini, ne v slovenščini. Se pravi, da sta ta dva jezika zamenjala vloge na nek način.«

Za verodostojnost podatkov iz Grafikona 2 sem pogostost rabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti v Avstriji omejila na en teden. Anketirane osebe so pogostost uporabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti tokrat pokazale v deležih, in sicer od 0 odstotkov do 100 odstotkov. Pri ocenjevanju so morali biti pozorni na to, da skupna vrednost vseh izbranih jezikov in jezikovnih zvrsti ne presega 100 odstotkov.

V primerjavi s splošno oceno vzorca o pogostosti rabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti v Avstriji kaže odstotna porazdelitev, ki se nanaša izključno na rabo jezikov in jezikovnih zvrsti v zadnjem tednu (Grafikon 3), nekoliko drugačen rezultat. Standardna nemščina ima sicer najvišji delež uporabe, pri ostalih jezikih in jezikovnih zvrsteh pa ni opaziti bistvenih razlik. V nasprotju z rezultati iz Grafikona 2 so anketiranci v zadnjem tednu pogosteje uporabljali slovenske narečne različice kot avstrijske. Poleg tega uporaba avstrijskih narečnih različic zaostaja za uporabo drugih jezikov. Anketiranci so v zadnjem tednu v Avstriji slovenske narečne različice uporabljali pogosteje kot standardno slovenščino. Sledijo angleščina in jeziki nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije.

14 Mann-Whitneyev preizkus: U = 27614.000, p = .003 (standardna nemščina); U = 27065.500, p = .002 (avstrijska narečja); U = 25285.500, p = < .001 (slovenska narečja); U = 23801.000, p = < .001 (angleščina).

Grafikon 3: Pogostost rabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti anketiranih oseb v zadnjem tednu.

Tudi v tem primeru nas je zanimalo, ali se kažejo statistično značilne razlike med priseljenci in čezmejnimi delavci. Pri treh jezikih oz. jezikovnih zvrsteh – standardni nemščini, slovenskih narečnih različicah in angleščini – obstajajo statistično značilne razlike med ciljnim skupinama.¹⁵ Medtem ko so čezmejni delavci pogosteje uporabljali slovensko narečno različico, so priseljenci pogosteje uporabljali standardno nemščino in angleščino. Ta rezultat je torej skladen z rezultati splošne ocene vzorca o pogostosti rabe posameznih jezikov in jezikovnih zvrsti v Avstriji. Trdim torej lahko, da s selitvijo upada vloga slovenščine oz. je stik z njo bistveno zmanjšan, vloga nemščine pa pridobiva na pomenu, in sicer ne samo v delovnem okolju, ampak tudi zunaj njega. V medkulturnem mestu, kot je Dunaj, kjer stanuje večina anketiranih priseljencev, pa ima vse pomembnejšo vlogo tudi *lingua franca* – angleščina.

SKLEP

Glede na to, da v Avstriji vlada izredno heterogena jezikovna realnost, se tako priseljenci kot čezmejni delavci ne soočajo le z »eno« vrsto nemščine. Nemščina kot jezik se predvsem v Avstriji izraža v različnih jezikovnih zvrsteh. Posledično ni presenetljivo, da večina priseljencev in čezmejnih delavcev neposredno po tem, ko se preselijo

15 Ker po Levenejevem preizkusu homogenost variance ni podana pri vseh treh jezikih in jezikovnih zvrsteh, je bil uporabljen Welchov t-preizkus: $T = 3.022$, $p = .003$ (standardna nemščina); $T = -2.845$, $p = .005$ (slovenska narečja); $T = 2.132$, $p = .033$ (angleščina).

v Avstrijo ali začnejo tam delati, doživi »jezikovni šok«. Ta »jezikovni šok« doživijo predvsem tisti, ki so v Sloveniji bili vključeni v formalni program učenja nemščine kot tujega jezika. To velja za večino anketiranih oseb v našem vzorcu. Zaradi idealizacije standardne oz. knjižne različice nemškega jezika niso ozaveščeni o izredni diferenciranosti avstrijske nemščine, ki se izraža predvsem v rabi narečnih različic. Kot kažejo pridobljeni rezultati študije, pa nekateri priseljenci in čezmejni delavci določene besede in fraze avstrijskih narečnih različic sčasoma ponotranjijo oz. jih uporabljajo avtomatizirano. Ne glede na to pa priseljenci in čezmejni delavci pogosteje uporabljajo standardno nemščino. Razlog za to verjetno izhaja iz tega, da je bil njihov prvi stik z nemščino standardna različica tega jezika. Slednje je verjetno tudi neposredno povezano s tem, da so anketirane osebe svoje znanje standardne nemščine ocenjevale višje kot znanje avstrijskih narečnih različic. V primerjavi s čezmejnimi delavci so priseljenci svoje znanje standardne oz. knjižne nemščine ocenjevali značilno višje. Domnevam, da do teh razlik prihaja zaradi tega, ker je nemščina njihov drugi jezik oz. jezik okolja – torej jezik, s katerim prihajajo v redni stik tudi zunaj delovnih okoliščin. V nasprotju s priseljenci pa čezmejni delavci značilno pogosteje uporabljajo avstrijske in slovenske narečne različice. Nekateri intervjuvani čezmejni delavci so v sestavnem delu trdili, da so njihovi sodelavci predvsem osebe, katerih prvi jezik je slovenščina. Vendar pa tega podatka ne moremo posplošiti, kajti nekateri anketirani priseljenci poročajo tudi o tem, da v svojem (delovnem) vsakdanjiku redno uporabljajo slovenščino.

Jezikovna heterogenost v Avstriji ne zadeva le različnih nemških jezikovni zvrsti, ampak tudi jezike priseljencev ter (tuje) jezike, ki so se jih posamezniki učili v sklopu formalnega programa. Tukaj ciljamo predvsem na angleščino, ki jo značilno pogosteje govorijo anketirani priseljenci. Ti angleščino govorijo zlasti v primerih, ko komunikacijski partner nima dovolj visokega nivoja znanja nemščine. Podobno velja tudi za jezike nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, vendar pa je lahko tukaj situacija tudi obratna. Nekatere intervjuvane osebe so namreč poročale, da kompetence za uspešno komunikacijo v (srbo)hrvaškem jeziku ne primanjkujejo komunikacijskim partnerjem, temveč njim. Kot že omenjeno, pa v svojem (delovnem) vsakdanjiku anketiranci in intervjuvanci – bodisi aktivno bodisi pasivno – prihajajo v stik z jeziki migracijskih gibanj, npr. arabščino, ruščino, romunščino idr. Sklenem torej lahko, da je jezikovna realnost v Avstriji za priseljence in čezmejne delavce, kot pravi Vertovec (2006), »superdiverzna«. Na podlagi dejstva, da večina anketiranih priseljencev stanuje na Dunaju, pa lahko sklepamo, da so prav oni tisti, ki se pogosteje srečujejo s »superdiverzitet« jezikovne družbe v Avstriji.

VIRI IN LITERATURA

- Al. Ma. (2021). V tujini dela več kot 30.000 Slovencev. Številni nezadovoljni z »dvojno obdavčitvijo«. *MMC RTV Slovenija*, 7. 11. 2021, <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/v-tujini-dela-vec-kot-30-000-slovencev/600253> (10. 1. 2022).
- Ammon, Ulrich, Bickel, Hans, Lenz, Alexandra N. (2016). *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz, Deutschland, Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol sowie Rumänien, Namibia und Mennonitensiedlungen*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://www.doi.org/10.1017/S147054271700006X>.
- AMS – Arbeitsmarktservice Österreich (2016). *Ausländische Staatsangehörige am österreichischen Arbeitsmarkt*. Wien: Arbeitsmarktservice Österreich, Abteilung Arbeitsmarktforschung und Berufsinformation, https://www.ams.at/content/dam/dokumente/berichte/001_spezialthema_0216.pdf.
- Barbour, Stephen, Stevenson, Patrick (1998). *Variation im Deutschen: soziolinguistische Perspektiven*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://www.doi.org/10.1515/9783110804751>.
- Baßler, Harald, Spiekermann, Helmut (2001). Dialekt und Standardsprache im DaF-Unterricht. Wie Schüler urteilen – wie Lehrer urteilen. *Linguistik online* 9/2. <https://www.doi.org/10.13092/lo.9.966>.
- Berend, Nina, Knipf-Komlósi, Elisabeth (2006). "Weil die Gegenwartssprache von der Standardsprache abweicht..." Sprachliche Variation als Herausforderung für den Deutschunterricht in Osteuropa. *Variation im heutigen Deutsch: Perspektiven für den Deutschunterricht* (ur. Eva Neuland). Berlin: Peter Lang, 161–174.
- Brižič, Katharina (2007). *Das geheime Leben der Sprachen. Gesprochene und verschwiegene Sprachen und ihr Einfluss auf den Spracherwerb in der Migration*. Münster: Waxmann.
- Bundes-Verfassungsgesetz (1920). Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird, BGBl. Nr. 1/1920, <http://www.verfassungen.at/at18-34/oesterreich20.htm> (19. 2. 2021).
- Castles, Stephen (2000). International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues. *International Social Science Journal* 52/3, 269–281. <https://www.doi.org/10.1111/1468-2451.00258>.
- Coseriu, Eugenio (1988). *Einführung in die allgemeine Sprachwissenschaft*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- De Cillia, Rudolf, Ransmayr, Jutta (2019). *Österreichisches Deutsch macht Schule. Bildung und Deutschunterricht im Spannungsfeld von sprachlicher Variation und Norm*. Dunaj: Böhlau. <https://www.doi.org/10.7767/9783205208891>.
- Dittmar, Norbert, Schmidt-Regener, Irena (2001). Soziale Varianten und Normen. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch* (ur. Gerhard Helbig, Lutz Götze, Gert Henrici, Hans-Jürgen Krumm). Berlin: Walter de Gruyter, 520–534.
- Durrell, Martin (2004). Variation im Deutschen aus der Sicht von Deutsch als

- Fremdsprache. *Der Deutschunterricht* 56/1, 69–77.
- Düvell, Franck (2006). *Europäische und internationale Migration: Einführung in historische, soziologische und politische Analysen*. Münster: LIT.
- Elspass, Stephan (2007). Zwischen "Wagen" und "Wägen" abwägen. *Fremdsprache Deutsch* 37, 30–36. <https://www.doi.org/10.37307/j.2194-1823.2007.37.08>.
- Eurostat Statistik (2015). *Statistiken zu Pendlerverflechtungen auf regionaler Ebene*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Statistics_on_commuting_patterns_at_regional_level/de (16. 4. 2021).
- EGS – Evropska gospodarska skupnost (1971). *Verordnung Nr. 1408/71 des Rates der Europäischen Gemeinschaften vom 14. Juni 1971 zur Anwendung der Systeme der sozialen Sicherheit auf Arbeitnehmer und derer Familien, die innerhalb der Gemeinschaft zu- und abwandern*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/de/TXT/?uri=CELEX:31971R1408> (27. 1. 2021).
- Fassmann, Heinz (2012). Konzepte der (geographischen) Migrations- und Integrationsforschung. *Migrations- und Integrationsforschung – multidisziplinäre Perspektiven. Band 1* (ur. Heinz Fassmann, Julia Dahlvik). Göttingen: V&R unipress, 61–92.
- Feldmann, Anke (2013). *Fernsehkinder. Einfluss der Medien auf den Fremdspracherwerb im Kindesalter*. Estland: Universität Tartu.
- Gabriel, Peter, Granser, Nikolaus, Orlof, Magdalena, Scarizula, Judith, Wagner, Sophie (2014). Wahrnehmung und Manifestation von Grenzen bei transnationalem Arbeiten. *Arbeiten in einer Grenzregion. Arbeits- und Lebenswelten Erwerbstätiger in der CENTROPE-Region* (ur. Agnes Kügler, Katharina Milko, Karin Sardadvar). Dunaj: Forschungs- und Beratungsstelle Arbeitswelt, Wirtschaftsuniversität Wien, 51–86.
- Gogolin, Ingrid (2010). Stichwort: Mehrsprachigkeit. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* 13/4, 529–547. <https://www.doi.org/10.1007/s11618-010-0162-3>.
- Han, Petrus (2010). *Soziologie der Migration. Erklärungsmodelle, Fakten, Politische Konsequenzen, Perspektiven*. Stuttgart: Lucius & Lucius. <https://www.doi.org/10.17877/DE290R-4984>.
- Hägi, Sarah (2007). Bitte mit Sahne/Rahm/Schlag: Plurizentrik im Deutschunterricht. *Fremdsprache Deutsch* 37, 5–13. <https://www.doi.org/10.37307/j.2194-1823.2007.37.03>.
- Hägi, Sarah (2015). Die standardsprachliche Variation des Deutschen als sprachenpolitisch-didaktisches Problem. *Standarddeutsch im 21. Jahrhundert. Theoretische und empirische Ansätze mit Fokus auf Österreich* (ur. Alexandra N. Lenz, Manfred M. Glauninger). Dunaj: V&R unipress, 111–137. <https://www.doi.org/10.14220/9783737003377.111>.
- Holler, Andrea, Reiter, Stefanie (2010). Nebenbei noch Deutsch lernen. Überlegungen zur Sprachförderung von Vorschulkindern mit Migrationshintergrund. *TelevZion* 23, 41–45.
- Kaiser, Irmtraud (2006). "Warum sagt ma des?" Code-Switching und Code-Shifting zwischen Dialekt und Standard in Gesprächen des österreichischen Fernsehens.

- Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 73/3, 275–300. <https://www.jstor.org/stable/40505218>.
- Kirsch, Michael, Speck-Hamdan, Angelika (2007). One, two, three mit Dora, Elefant & Co. Englisch lernen im Vorschulalter – Sendungskonzepte im Vergleich. *TelevZlon* 20/1, 18–23.
- Kralj, Saša, Kacjan, Brigita (2019). Der Einfluss des Spracherwerbs durch Fernsehen im Kindesalter auf das weitere schulische Sprachenlernen. *Schau rein – Praxisorientierte Zeitschrift der slowenischen Deutschlehrer und Deutschlehrerinnen* 9, 2–7.
- Kruse, Jan (2015). *Qualitative Interviewforschung. Ein integrativer Ansatz*. Weinheim: Beltz Juventa. <https://www.doi.org/10.17877/DE290R-7270>.
- Kuckartz, Udo (2014). *Qualitative Inhaltsanalyse. Methoden, Praxis, Computerunterstützung*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Lipavic Oštir, Alja (2018). Varietäten des deutschsprachigen Raumes im Sprachrepertoire der Grenzgänger. *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik III* (ur. Monika Hornáček Banášová, Simona Fraštilková). Nümbrecht: KIRSCH-Verlag, 192–217.
- Löffler, Heinrich (2005). Wieviel Variation verträgt die deutsche Standardsprache? Begriffsklärung: Standard und Gegenbegriffe. *Standardvariation. Wieviel Variation verträgt die deutsche Sprache?* (ur. Ludwig M. Eichinger, Werner Kallmeyer). Berlin: Walter de Gruyter, 7–27. <https://www.doi.org/10.1515/9783110193985.7>.
- Löffler, Heinrich (2010). *Germanistische Soziolinguistik*. Berlin: Erich Schmidt.
- Maurer, Marcus, Jandura, Olaf (2009). Masse statt Klasse? Einige kritische Anmerkungen zu Repräsentativität und Validität von Online-Befragungen. *Sozialforschung im Internet. Methodologie und Praxis der Online-Befragung* (ur. Nikolaus Jakob, Harald Schoen, Thomas Zerback). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 61–73. https://www.doi.org/10.1007/978-3-531-91791-7_4.
- Nabrings, Kirsten (1981). *Sprachliche Varietäten* (= Tübinger Beiträge zur Linguistik 147). Tübingen: Narr.
- Niebert, Kai, Gropengießer, Harald (2014). Leitfadengestützte Interviews. *Methoden in der naturwissenschaftsdidaktischen Forschung* (ur. Dirk Krüger, Horst Schecker, Ilka Parchmann). Berlin: Springer, 121–132. https://www.doi.org/10.1007/978-3-642-37827-0_10.
- Ransmayr, Jutta (2005). Das österreichische Deutsch und sein Status an Auslandsuniversitäten. Eine empirische Untersuchung an Germanistikinstituten in Frankreich, Großbritannien, Tschechien und Ungarn. Doktorska disertacija. Dunaj: Univerza na Dunaju.
- Riemer, Claudia (2016). Befragung. *Forschungsmethoden in der Fremdsprachendidaktik. Ein Handbuch* (ur. Daniela Caspari, Friederike Klippel, Michael Legutke, Karen Schramm). Tübingen: Narr Francke Attempto, 155–172.
- RIS – Das Rechtsinformationssystem des Bundes (2001). *Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen, BGBl. III Nr. 216/2001*, <https://www.ris.bka>.

- gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/20001589/Europ%c3%a4ische%20Charta%20der%20Regional%20oder%20Minderheitensprachen%2c%20Fassung%20vom%2022.09.2021.pdf (22. 4. 2021).
- Schmidlin, Regula (2011). *Die Vielfalt des Deutschen: Standard und Variation. Gebrauch, Einschätzung und Kodifizierung einer plurizentrischen Sprache*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://www.doi.org/10.1515/9783110251258>.
- Schmidt, Frederike (2018). Leitfadeninterviews. Ein Verfahren zur Erhebung subjektiver Sichtweisen. *Erhebungs- und Auswertungsverfahren. Band 2: Erhebungs- und Auswertungsverfahren* (ur. Jan M. Boelmann). Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren, 51–66.
- Schuppener, Georg (2020). *Basiswissen. Varietäten des Deutschen*. Leipzig: Edition Hamouda.
- Sinner, Carsten (2014). *Varietätenlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Sobotainfo (2021). Delavci migranti ponovno niso med izjemami za prehajanje meje: »Gre za nečloveški odlok«. *Sobotainfo.com*, 15. 7. 2021, <https://sobotainfo.com/novica/lokalno/delavci-migranti-ponovno-niso-med-izjemami-za-prehajanje-meje-gre-za-necloveski> (10. 1. 2022).
- Spiekermann, Helmut (2010). Variation in der deutschen Sprache. *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch* (ur. Hans-Jürgen Krumm, Christian Fandrych, Britta Hufeisen, Claudia Riemer). Berlin: Walter de Gruyter, 343–359.
- Statistik Austria (2013). *Erwachsenenbildung. Ergebnisse des Adult Education Survey (AES)*. Wien: Verlag Österreich. https://www.statistik.at/fileadmin/publications/Erwachsenenbildung_2011_2012__Ergebnisse_des_Adult_Education_Survey__AES_.pdf.
- Statistik Austria (2020). *Bevölkerung zu Jahresbeginn 2002–2020 nach detaillierter Staatsangehörigkeit*, <https://www.statistik.at/statistiken/bevoelkerung-und-soziales/bevoelkerung/bevoelkerungsstand/bevoelkerung-nach-staatsangehoerigkeit/-geburtsland> (29. 4. 2021).
- Steinegger, Guido (1998). *Sprachgebrauch und Sprachbeurteilung in Österreich und Südtirol. Ergebnisse einer Umfrage*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Toplak, Damjan (2021). Čezmejni delavci migranti ostajajo v neenakopravnem položaju v primerjavi s tistimi v domovini. *Večer.com*, 5. 5. 2021, <https://www.vecer.com/slovenija/cezmejni-delavci-migranti-se-vedno-ostajajo-v-neenakopravnem-polozaju-v-primerjavi-s-tistimi-v-domovini-10241869> (10. 1. 2022).
- Treibel, Annette (2007). Einwanderung – Nomadismus – Transmigration. Aktuelle Migrationsprozesse aus soziologischer Sicht. *Migration und Weltgeschichte* (ur. Sabine Liebig). Schwalbach: Wochenschau-Verlag, 15–25.
- Vertovec, Steven (2006). *The emergence of super-diversity in Britain* (= Working Paper 25). Oxford: University of Oxford, Centre on Migration, Policy and Society.

- Vertovec, Steven (2009). *Conceiving and Researching Diversity* (= MMG Working Paper 09–01). Göttingen: Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity.
- Wiesinger, Peter (1985). Die Entwicklung des Verhältnisses von Mundart und Standardsprache in Österreich. *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung* (ur. Werner Besch, Oskar Reichmann, Stefan Sonderegger). Berlin: Walter de Gruyter, 1939–1949.
- Wiesinger, Peter (2010). Deutsch in Österreich: Standard, regionale und dialektale Variation. *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch* (ur. Hans-Jürgen Krumm, Christian Fandrych, Britta Hufeisen, Claudia Riemer). Berlin: Walter de Gruyter, 360–372.
- Wille, Christian (2012). *Grenzgänger und Räume der Grenze. Raumkonstruktionen in der Großregion SaarLorLux*. Frankfurt am Main: Peter Lang. <https://www.doi.org/10.3726/978-3-653-01313-9>.
- Wille, Christian (2019). Die Grenzgänger. Überlegungen zu einem Gegenwartsphänomen. *Das Magazin von Kultur Management Network* 142, 44–48.
- Wille, Christian, Bres, Julia de, Franziskus, Anne (2012). Interkulturelle Arbeitswelten in Luxemburg. Mehrsprachigkeit und kulturelle Vielfalt am Arbeitsplatz von Grenzgängern. *Interculture Journal* 11/17, 73–91.

SUMMARY

THE LINGUISTIC REALITY IN AUSTRIA FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL MIGRANTS AND CROSS-BORDER WORKERS WITH SLOVENIAN CITIZENSHIP

Katarina Tibaut

The article deals with the linguistic reality of Slovenian citizens in Austria. On the one hand, the author wished to find out which languages and language types Slovenian citizens use in their (working) daily life in Austria, and on the other hand, whether there are statistically significant differences between the target groups "international migrants" and "cross-border workers." Data for the empirical part was collected utilizing a questionnaire (n = 507), which the author analyzed quantitatively, and guided interviews (n = 15), analyzed qualitatively.

Because Austria has an extremely heterogeneous linguistic reality, both international migrants and cross-border workers do not face only "one" German language. German as a language is expressed in various language genres, especially in Austria. Consequently, it is not surprising that most international migrants and cross-border workers experience a "language shock" immediately after moving to or starting to work in Austria. This shock is experienced mainly by those who were included in the formal context of learning German as a foreign language in Slovenia. Due to the idealization of the standard version of the German language, they are unaware of the extraordinary differentiation of the Austrian German language, mainly expressed through dialectal versions. As the study results suggest, some international migrants and cross-border workers internalize certain words and phrases of Austrian dialect variants over time.

Nevertheless, international migrants and cross-border workers are more likely to use standard German. Compared to cross-border workers, international migrants rated their knowledge of standard German significantly higher. The author assumes these differences are because German is their second language or the environmental language, i.e., the language with which they come into regular contact outside the work context. In contrast to international migrants, cross-border workers are significantly more likely to use Austrian and Slovenian dialect versions. In this usage context, some of the interviewed cross-border workers claimed that their coworkers were mainly people whose first language was Slovenian.

Linguistic heterogeneity in Austria concerns not only different German language genres but also the languages of migratory movements and (foreign) languages that individuals have learned within the framework of a formal context. In their (working) daily lives, respondents and interviewees also come into contact with English, the languages of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Turkish, Russian, Romanian, etc. The author, therefore, concludes that the linguistic reality in Austria for international migrants and cross-border workers is, as Vertovec (2006) puts it, "super-diverse".

